

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН ПІДРЯДУ НА ПРОВЕДЕННЯ ПРОЕКТНИХ І ПОШУКОВИХ РОБІТ

Ірина Лукасевич-Крутник,

канд. юрид. наук,
доцент кафедри цивільного права і процесу
юридичного факультету
Тернопільського національного економічного університету

Стаття присвячена дослідженню правового регулювання договірних відносин підряду на проведення проектних і пошукових робіт в Україні, виявленню прогалин у правовому регулюванні таких відносин, шляхів їх усунення.

Ключові слова: договір підряду на проведення проектних і пошукових робіт, джерела правового регулювання, договірні відносини підряду на проведення проектних і пошукових робіт.

Законодавство України, яке регулює договірні зобов'язання щодо проведення проектних і пошукових робіт, пройшло довгий шлях свого розвитку. Проте вивченню цього питання у вітчизняній юридичній літературі не присвячено достатньо уваги. Оскільки підряд на проведення проектних і пошукових робіт є самостійною договірною конструкцією, що часто використовується у сфері будівництва, дослідження цієї теми заслуговує на увагу не лише науковців, а й практикуючих юристів.

Окремі аспекти проблеми, що розглядається, висвітлювались у працях А. Гриняка, А. Дрішлюка, Н. Кузнецової, Б. Левківського, В. Луця, О. Підпригори, І. Якубівського та ін. Однак у наукових розробках малоодслідженими залишаються питання еволюції джерел правового регулювання договірних відносин щодо проведення проектних і пошукових робіт в Україні, виявлення тенденцій законодавчого регулювання цього договору тощо.

Метою цієї статті є з'ясування історичного розвитку правового регулювання підряду на проведення проектних і пошукових робіт, визначення системи нормативно-правових актів, які на сьогодні регулюють такі відносини в Україні, виявлення прогалин у правовому регулюванні вказаного договору та шляхів їх усунення.

Сучасне правове регулювання договору підряду на проведення проектних і пошукових робіт в Україні, його становлення значною мірою зумовлюється історією розвитку законодавства радянського періоду. Тому перш як перейти до характеристики чинного законодавства України, що регулює такі договірні відносини, коротко охарактеризу-

ємо радянське законодавство, яке діяло у цій сфері.

У Цивільному кодексі (далі – ЦК) Української Соціалістичної Радянської Республіки від 16.12.1922 р. про договір підряду на проведення проектних і пошукових робіт не згадувалося. В ньому містилися тільки загальні положення про договір підряду. В цей період сферу застосування зазначеного договору трактували досить широко, підводячи під поняття підряду будь-які роботи, перевезення, послуги, постачання електроенергії тощо [1, с. 13].

ЦК Української Радянської Соціалістичної Республіки від 18.07.1963 р. також не містив спеціального регулювання договору підряду на проведення проектних і пошукових робіт. В окрему главу 29 було виділено лише «Підряд на капітальне будівництво». Детальна регламентація договірних відносин, що виникали при проведенні проектних і пошукових робіт, здійснювалася спеціальними підзаконними нормативно-правовими актами. Так, постановою Комітету у справах будівництва при Раді народних комісарів СРСР від 31.03.1939 р. були прийняті Правила про підрядні договори на проведення проектних і пошукових робіт. У них встановлювалася система генерального підряду. Обсяг і вартість робіт на кожен наступний рік проектування визначався в додаткових договорах. Через відсутність на той час єдиних цін на проектні та пошукові роботи, вартість робіт визначалася на основі прейскуранта цін підрядника (проектувальника). Правила врегульовували питання визначення якості проекту, внесення до нього виправлень, порядок прийняття проектно-кошторисної документації замовником, оплату та відповідальність за невиконання договору [2, с. 21].

На зміну зазначених Правил Держбуд СРСР, Держплан СРСР і Міністерство фінансів СРСР затвердив 25.05.1959 р. Правила про договори на виконання проектних і пошукових робіт. Вони присвячувалися регулюванню договірних відносин між проектними та пошуковими організаціями і замовниками (державними, громадськими і кооперативними організаціями) щодо виконання проектних і пошукових робіт. Договори уклалися у визначеній у додатках до цих Правил формі, яка, як випливало із змісту самих Правил, була типовим договором. Якщо проектні та пошукові роботи проводилися для установ, під чийм безпосереднім керівництвом перебували проектні організації, то відносини між цими організаціями оформлялися на основі наряду-замовлення. Правилами про договори на виконання проектних і пошукових робіт також урегульовувалися умови договору, обов'язки замовника та проектної або пошукової організації, оплата робіт, відповідальність сторін за дотримання умов договору. Таким чином, для радянського законодавства, яке регулювало договір підряду на проведення проектних і пошукових робіт, було характерним, з одного боку, відсутність положень про цей договір у цивільних кодексах та інших законах, а з іншого – наявність спеціальних підзаконних нормативно-правових актів, які детально регламентували такі договірні відносини.

Новою сторінкою у правовому регулюванні підряду на проведення проектних і пошукових робіт стало прийняття ЦК України від 16.01.2003 р. У ньому вперше на рівні центрального кодифікованого акта цивільного законодавства визначено місце зазначеного договору в системі цивільно-правових договорів як самостійного різновиду договору підряду.

У ЦК України договірні відносини щодо проведення проектних і пошукових робіт регулюються окремим § 4 «Підряд на проектні та пошукові роботи» у главі 61 «Підряд». У вказаному параграфі міститься п'ять статей ЦК України: ст. 887 – договір підряду на проведення проектних і пошукових робіт; ст. 888 – вихідні дані для проведення проектних і пошукових робіт; ст. 889 – обов'язки замовника; ст. 890 – обов'язки підрядника; ст. 891 – відповідальність підрядника за недоліки документації та робіт. Крім зазначених спеціальних норм, згідно з ч. 4 ст. 837 ЦК України до проектних і пошукових робіт як окремого різновиду договору підряду застосовуються загальні положення про підряд (§ 1 глави 61), якщо інше не встановлено положеннями цього кодексу про такий договір.

У Господарському кодексі (далі – ГК) України від 16.01.2003 р. договору підряду на проведення проектних і пошукових робіт присвячена ст. 324. Підхід законодавця до врегулювання досліджуваного договору у цьому Кодексі суттєво відрізняється від підходу, закріпленого ЦК України. Норми, присвячені підряду на проведення проектних і пошукових робіт, розміщені у главі 33 ГК України – «Капітальне будівництво». Згідно з ч. 2 ст. 324 ГК України до відносин, які виникають у процесі виконання проектних і досліджувальних робіт, можуть застосовуватися положення про договір підряду на капітальне будівництво. Це свідчить про те, що розробники ГК України розглядають договір підряду на проведення проектних і досліджувальних робіт як різновид договору підряду на капітальне будівництво.

Відносини, пов'язані з проведенням проектних і пошукових робіт, частково регулюються законами України:

- передусім Закон «Про основи містобудування» від 16.11.1992 р., який визначає правові засади містобудівної діяльності в Україні, зазначаючи, що складовою частиною останньої є проектування. Згідно з ст. 17 цього Закону містобудівна документація є основою для вирішення питання щодо розташування та проектування нового будівництва;

- «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17.02.2011 р., який визначає основні складові вихідних даних і загальні положення про порядок їх надання. Відповідно до ч. 1 ст. 31 цього Закону проектна документація на будівництво об'єктів розробляється з урахуванням вихідних даних;

- «Про архітектурну діяльність» від 20.05.1999 р., який визначає правові засади здійснення архітектурної діяльності. У ст. 4 цього Закону зазначається, що до комплексу робіт, пов'язаних із створенням об'єкта архітектури, включають: підготовку містобудівних умов та обмежень забудови земельної ділянки; розроблення, погодження у визначених законом випадках і затвердження проекту та ін.

До джерел правового регулювання договору підряду на проведення проектних і пошукових робіт можна віднести й інші закони, окремі норми яких стосуються питань проектування чи проведення пошукових робіт. Так, відповідно до ч. 1 ст. 8 Закону України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р. інвестор у випадках і порядку, встановлених законодавством України, зобов'язаний одержати письмовий звіт експертизи проекту будівництва.

Якщо проектні та пошукові роботи замовляються за державні кошти, то при укла-

денні такого договору слід враховувати положення Закону України «Про здійснення державних закупівель» від 01.06.2010 р. Відповідно до п. 26 ч. 1 ст. 1 цього Закону до робіт, які придбаються за державні кошти, віднесено проектування, геологорозвідувальні роботи тощо.

У разі несвоєчасної оплати замовником виконаних робіт до відносин сторін за договором підяду на проведення проектних і пошукових робіт може застосовуватися Закон України «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань» від 22.11.1996 р.

Значна частина питань, пов'язаних із проведенням проектних і пошукових робіт, регулюються підзаконними нормативно-правовими актами, зокрема, постановами Кабінету Міністрів України: «Про затвердження Порядку проведення архітектурних та містобудівних конкурсів» від 25.11.1999 р. № 2137; «Про затвердження Типового положення про управління капітального будівництва обласної, Київської і Севастопольської міської державної адміністрації» від 06.09.2000 р. № 1401; «Про затвердження типових положень про управління містобудування та архітектури обласної, Київської та Севастопольської міської, відділ містобудування та архітектури районної у місті Києві, відділ містобудування, архітектури та житлово-комунального господарства районної, районної у місті Севастополі державної адміністрації» від 20.07.2000 р. № 1146; «Про Порядок затвердження титулів будов (об'єктів), будівництво яких здійснюється із залученням бюджетних коштів або коштів підприємств державної власності» від 08.09.1997 р. № 995; «Про авторський та технічний нагляд під час будівництва об'єкта архітектури» від 11.07.2007 р. № 903; «Про ліцензування господарської діяльності, пов'язаної із створенням об'єктів архітектури» від 05.12.2007 р. № 1396; «Про затвердження Порядку затвердження проектів будівництва і проведення їх експертизи та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» від 11.05.2011 р. № 560; «Порядок проведення професійної атестації відповідальних виконавців окремих видів робіт (послуг), пов'язаних із створенням об'єктів архітектури» від 23.05.2011 р. № 554; «Про затвердження Порядку надання містобудівних умов та обмежень забудови земельної ділянки, їх склад та зміст» від 07.07.2011 р. № 109; та ін.

Важливу роль у системі джерел правового регулювання договору підяду на проведення проектних і пошукових робіт відіграють акти відомчого характеру. Так, наказом Міністерства регіонального розвитку та будів-

ництва України від 27.01.2009 р. № 47 затверджені Ліцензійні умови провадження господарської діяльності у будівництві, пов'язаної із створенням об'єктів архітектури, якими встановлені вимоги для провадження проектних і пошукових робіт у будівництві. Наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 07.07.2011 р. № 108 затверджено Типове положення про архітектурно-містобудівні ради. До основних завдань ради у цьому положенні віднесено розгляд проектної документації та надання рекомендацій відповідному органу містобудування й архітектури.

Багато важливих питань щодо проектних і пошукових робіт регулюється державними та відомчими будівельними нормами і правилами України (далі – відповідно ДБН і ВБН), які замінили союзні будівельні норми та правила. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про будівельні норми» від 05.11.2009 р. будівельними нормами є підзаконні нормативні акти технічного характеру, що містять обов'язкові вимоги у сфері будівництва, містобудування й архітектури. У них проектних і пошукових робіт стосуються такі: ДБН А.2.2.-2-96 – Проектування. Технічний захист інформації. Загальні вимоги до організації проектування і проектної документації для будівництва; ДБН Д.1.1-7-2000 – Правила визначення вартості проектно-вишукувальних робіт для будівництва, що здійснюється на території України; ВБН А.2.2-341.002 – Проектування. Порядок розроблення, погодження та затвердження проектно-кошторисної документації на будівництво підприємств, будівель і споруд; ДБН А.2.2-4-2003 – Проектування. Положення про авторський нагляд за будівництвом будинків та споруд; ДБН А.2.2-3-2004 – Проектування. Склад, порядок розроблення, погодження та затвердження проектної документації для будівництва; БНіП 1.02.07.-87 Інженерні вишукування для будівництва; та ін.

Незважаючи на велику кількість нормативно-правових актів, окремі норми яких безпосередньо чи опосередковано регулюють проведення проектних і (або) пошукових робіт, спеціального нормативно-правового акта, присвяченого регулюванню договірних відносин щодо проведення таких робіт, на сьогодні в Україні не прийнято.

В юридичній літературі висловлена точка зору, згідно з якою з огляду на відсутність у законодавстві України спеціального нормативно-правового акта, який би врегульовував договір підяду на проведення проектних і пошукових робіт, та постанову Верховної Ради України «Про порядок тимчасової дії на

території України окремих актів законодавства Союзу РСР» від 12.09.1991 р., до прийняття відповідного нормативно-правового акта в Україні в частині, що не суперечить Конституції та законам України, застосовуються Правила про договори на виконання проектних і пошукових робіт від 25.05.1959 р., затверджені Держбудом СРСР, Держпланом СРСР та Міністерством фінансів СРСР [3, с. 686; 4, с. 181–182].

Щоб спростувати чи підтвердити зазначену позицію, слід дослідити, чи відповідають норми вказаних Правил нормам чинного законодавства України, передусім нормам ЦК України. Так, у Правилах визначено вичерпний перелік суб'єктів, між якими може укладатися договір підряду на проведення проектних і пошукових робіт. Це суперечить такому принципу цивільного законодавства, зазначеному у ст. 3 ЦК України, як свобода договору, відповідно до якого сторони є вільними у виборі контрагента. Крім того, до переліку таких суб'єктів входять лише юридичні особи, а у § 4 глави 61 ЦК України не міститься відповідних обмежень щодо суб'єктного складу цього договору. У Правилах врегульовуються відносини підпорядкування в системі проектних організацій, якої на сьогодні вже немає. А однією із засад існування цивільних відносин відповідно до ч. 1 ст. 1 ЦК України є юридична рівність їх учасників.

Згідно з Правилами замість договору при виконанні проектних і пошукових робіт для вищестоящої проектної організації остання видає наряд-замовлення. Такі норми не відображають реалії сьогодення. Пункт 7 Правил суперечить ст. 888 ЦК України, відповідно до якої за договором підряду на проведення проектних і пошукових робіт замовник зобов'язаний передати підряднику завдання на проектування, а також інші вихідні дані, необхідні для складання проектно-кошторисної документації. Завдання на проектування може бути підготовлене за дорученням замовника підрядником, а Правилами на проектну або пошукову організацію покладено обов'язок безпосередньо брати участь у роботі замовника з підготовки завдання на проектування.

У Правилах також визначений імперативний порядок укладення договору підряду на проведення проектних і пошукових робіт. Зокрема, у п. 14 Правил вказано, що проекти договорів складає підрядник і передає їх замовнику, а також визначені строки прийняття пропозицій, кількість примірників договору тощо. Такий імперативний порядок укладення договору суперечить загальному порядку укладення договорів, визначений главою 53 ЦК Ук-

раїни, зокрема ч. 1 ст. 641 ЦК України, де вказано, що пропозицію укласти договір (оферту) може зробити кожна із сторін майбутнього договору.

На сьогодні не є актуальним застосування визначених Правилами обов'язків замовника і проектної або пошукової організації, оскільки обов'язки замовника та підрядника за договором підряду на проведення проектних і пошукових робіт визначені у статтях 889, 890 ЦК України.

Положення Правил про проведення платежів і розрахунків на сьогодні не застосовуються, оскільки оплата проектних і пошукових робіт за рахунок коштів державного бюджету врегульовується постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку державного фінансування капітального будівництва» від 27.12.2001 р. № 1764.

Положення Правил щодо відповідальності сторін за недотримання умов вказаного договору або наряду-замовлення не застосовуються через врегулювання відповідальності підрядника за недоліки документації та робіт ст. 891 ЦК України та загальними положеннями про відповідальність за порушення зобов'язання (глава 51 ЦК України). Крім того, аналіз судової практики свідчить, що норми цього акта не застосовуються судами при вирішенні спорів між сторонами договору підряду на проведення проектних і пошукових робіт.

На нашу думку, слід погодитися з позицією більшості дослідників, що норми Правил про договори на виконання проектних і пошукових робіт є застарілими [5, с. 52; 6, с. 197] і не можуть застосовуватися в Україні в сучасних умовах при регулюванні договірних відносин підряду на проведення проектних і пошукових робіт.

Розосередження норм про договір підряду на проведення проектних і пошукових робіт у великій кількості нормативно-правових актів, відсутність спеціального нормативно-правового акта, присвяченого детальному врегулюванню таких договірних відносин, негативно позначається на ефективності правового регулювання у цій сфері. Так, ні в загальних положеннях про підряд у § 1 глави 61 ЦК України, ні в спеціальних нормах щодо проектних і пошукових робіт у § 4 глави 61 ЦК України не врегульовані питання сфери застосування договору підряду на проведення проектних і пошукових робіт, його передумов, істотних умов вказаного договору, не визначено, що є вихідними даними для проведення пошукових робіт тощо. Наявність зазначених прогалин у правовому регулю-

ванні договірних відносин щодо проведення проектних і пошукових робіт ускладнює їх реалізацію на практиці.

Інші різновиди договору підряду, які виділені в ЦК України, мають спеціальне правове регулювання. Відносини між сторонами за договором побутового підряду, не врегульовані у § 2 глави 61 ЦК України, регулюються нормами Закону України «Про захист прав споживачів» від 23.07.1991 р. та відповідних підзаконних нормативно-правових актів. Відносини сторін за договором будівельного підряду, не врегульовані § 3 глави 61 ЦК України, регулюються постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Загальних умов укладення і виконання договорів підряду в капітальному будівництві» від 01.08.2005 р. № 668.

Зважаючи на викладене, пропонуємо додатково врегулювати договірні відносини підряду на проведення проектних і пошукових робіт шляхом прийняття спеціального підзаконного нормативно-правового акта, що дозволило б кодифікувати норми чинного законодавства України щодо проведення проектних і пошукових робіт в одному акті, конкретизувати їх, а також усунути існуючі в законодавстві прогалини. Так, у спеціальному підзаконному нормативно-правовому акті щодо договору підряду на проведення проектних і пошукових робіт, на нашу думку, має бути закріплено дефініції понять, що використовуються у таких договірних відносинах, визначено сферу застосування цього договору, передумови і способи його укладення, способи забезпечення виконання зобов'язань за цим договором, визначено коло істотних умов, конкретизовані права й обов'язки сторін, відповідальність кожної з них за порушення умов договору тощо.

The article is devoted to researching on legal regulation of contractual relations of turnkey contract on construction of design and survey work, detection of oversights in legal regulation of the relations and ways of their eliminations.

Стаття посвящена дослідженню правового регулювання на проведення проектних і изыскательских работ в Украине, выявлению упущений в правовом регулировании таких отношений и путей их устранения.

Висновки

У чинному законодавстві України, на відміну від законодавства радянського періоду, відносини за договором підряду на проведення проектних і пошукових робіт регулюються положеннями ЦК України й окремими нормами щодо цього договору, які містяться в численних законах та підзаконних нормативно-правових актах. Розосередження норм про договір підряду на проведення проектних і пошукових робіт у великій кількості нормативно-правових актів, відсутність спеціального нормативно-правового акта, присвяченого детальному регулюванню таких договірних відносин, негативно позначається на ефективності правового регулювання в цій сфері. Тому відносини за договором підряду на проведення проектних і пошукових робіт необхідно додатково врегулювати шляхом прийняття спеціального підзаконного нормативно-правового акта.

Література

1. Азарков М. М. Подряд. – М., 1924. – 157 с.
2. Пескин Д. Правила о подрядных договорах на проектные и изыскательские работы // Арбитраж. – 1939. – № 12. – С. 20–22.
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України / За ред. В. М. Коссака. – К., 2004. – 976 с.
4. Цивільне право / За ред. Д. В. Бобрової, О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. – К., 1997. – 480 с.
5. Кузнецова Н. С. Подрядные договоры в инвестиционной деятельности в строительстве. – К., 1993. – 160 с.
6. Цивільне право України: У 2 кн. / О. В. Дзери, Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.; За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. – К., 2005. – Кн. 2. – 640 с.

